

หลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

THE GOVERNING PRINCIPLES APPEARING IN TIPITAKA

¹วัฒนา ปัญญายุทธศักดิ์, ²กัณฑณ หนูทองแก้ว

และ ³พระครูวินัยธรอริษฐ์ สุวฑฺฒ (สุขพานิช)

¹Wattana Panyayuttasak, ²Kuntaphon Nuthongkaew

and ³Phrakhruwinaithornathit Suvaddho (Sookpanich)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahakut Buddhist University, Thailand

²Kantaphon_27@hotmail.com

Received: August 12, 2024; **Revised:** November 2, 2024; **Accepted:** December 28, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับการปกครอง 2) เพื่อวิเคราะห์หลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก 3) เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยรวบรวมข้อมูลทางเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 25 รูป/คน และจัดเวทีเสวนากลุ่ม จากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิด ทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับการปกครอง ต้องมีการนำหลักการด้านคุณธรรมและจริยธรรมมาใช้ในการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองราชาธิปไตย 2) หลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก คือ หลักการบริหารตน นำหลักทศพิธราชธรรม คือ ทาน ศีล การบริจาค ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน และความไม่คลาถธรรม มาใช้ปกครอง หลักการด้านการบริหารคน นำหลักราชสังคหะมาใช้ และหลักการด้านการบริหารงาน นำหลักการบำเพ็ญจักรวรรดิวัตรและการละเว้นอคติมาใช้ 3)

¹ นิสิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

² รองศาสตราจารย์ ดร.สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

³ อาจารย์ ดร.สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

การนำเสนอหลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผ่านรูปแบบที่เรียกว่า APPE Model ประกอบด้วย A = Administration คือ การบริหารงาน (หลักสัปปุริสธรรม 7, อปรีหานิยธรรม 7, ธรรมมาภิบาล), P = Performance คือ การปฏิบัติงาน (หลักอิทธิบาท 4, สังคหัตถุ 4, อคติ 4, อกุศลธรรมบถ 10, อปรีหานิยธรรม 7, ศีล 5) P= Participation คือ การมีส่วนร่วม (หลักอกุศลกรรม 10, อปรีหานิยธรรม 7, สังคหัตถุ 4, สาราณียธรรม 7, พรหมวิหาร 4) และ E = Equality คือ ความเสมอภาค (หลักธรรมมาธิปไตย, อปรีหานิยธรรม 7 (ในส่วนของข้อ 5 และ 7), หลักสังคหัตถุ)

คำสำคัญ : การปกครอง, พระไตรปิฎก, หลักธรรม

Abstract

This research aimed to : 1) To analyze the concepts and general theories about governance. 2) To analyze the principles of governance that appear in the Tipitaka. 3) To create knowledge about the principles of governance that appear in the Tipitaka. This is a qualitative research by collecting document data, in-depth interviews with 25 persons, and organizing a focus group discussion with 10 persons. The research instruments used were interview forms, and data was analyzed by descriptive methods. The research results found that: 1) The concepts and general theories about governance must apply the principles of morality and ethics to governance, especially for monarchical rulers. 2) The principles of governance that appear in the Tipitaka are the principle of self-administration, applying the ten royal virtues: charity, morality, donation, honesty, gentleness, perseverance, non-anger, non-violence, patience, and non-delusion to governance. The principles of people management apply the principle of the Rajasangaha to the ruler's principle of helping the people. The principles of administration apply the principles of imperial conduct and refraining from bias. 3) Mohakati is biased because of delusion, and (4) Bhayakati is biased because of fear 3) Presentation of principles of government as appeared in the Tipitaka. Through a model called APPE Model consisting of A = Administration (Sappurisdhamma 7, Apariha- niyadhamma 7, Good Governance), P = Performance (Iddhipada 4, Sangha Vatthu 4, Bias 4, Akusala – Dhammapada 10, Aparihaniyadhamma 7, Precepts 5) P= Participation (Akusa lakarma 10, Aparihaniyadhamma 7, Sangahavatthu 4, Saraniyadhamma 7, Brahmavihara 4) and E = Equality (Dharmadhipaya, Aparihaniyadhamma 7 (in part 5 and 7), Sangaha Vatthu)

Keywords: Governance, Tipitaka, Dhamma principles

บทนำ

การปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นการย้อนกลับไปศึกษารูปแบบและหลักการของการปกครองของสังคมในอดีต โดยการศึกษาค้นคว้าจากหลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นที่ทราบกันดีว่านอกจากพระไตรปิฎกจะบันทึกหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ของพระพุทธองค์ไว้แล้ว ยังได้บันทึกเรื่องราวความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ดินแดนถิ่นต้นกำเนิดพระพุทธศาสนาไว้ด้วย นั่นก็คือดินแดนที่เรียกกันว่า “ชมพูทวีป” ซึ่งเป็นดินแดน (นำโชค อุ่นเวียน : 2563 : 1 – 2) ที่มีอาณาเขตกว้างขวางในปัจจุบันเป็นที่ตั้งของประเทศ 4 ประเทศด้วยกันคือ อินเดีย เนปาล ปากีสถาน และบังคลาเทศ นอกจากนี้สังคมชมพูทวีปยังเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทั้งด้านชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา และความเชื่อ อีกทั้งสภาพการณ์ทางการเมืองการปกครองก็มีความหลากหลายเช่นเดียวกันเนื่องจากชมพูทวีปได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็นแคว้นต่าง ๆ หลายแคว้นด้วยกัน (อวยพรชัย สิทธิวงศ์ : 2555 : 1) ในปัจจุบันนี้คำว่า “แคว้น” หมายถึง “รัฐ” หรือ “ประเทศ” และในแต่ละแคว้นหรือรัฐนั้นก็จะมีรูปแบบของการปกครองที่เป็นกลไกสำคัญในการปกครองบ้านเมืองเป็นของตนเองเพื่อให้มีความสงบสุข เป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งอาจจะมีการเหมือนกันและแตกต่างกันไปในแต่ละแคว้น ซึ่งนักวิชาการสมัยใหม่มีความเห็นต่างกันในเรื่องรูปแบบนี้ ซึ่งเมื่อศึกษาถึงสังคมโบราณอย่างชมพูทวีปเมื่อกว่า 2500 ปีล่วงมาแล้วนั้น การในแต่ละแคว้นหรือรัฐควรมีรูปแบบของการปกครองแคว้นหรือรัฐของตนด้วยรูปแบบใดนั้น สังคมให้ความสำคัญน้อยกว่าเรื่องของตัวบุคคลที่มีบทบาทในทางการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำหรือชนชั้นผู้ปกครองอย่างเช่น พระราชาหรือพระมหากษัตริย์ เนื่องจากผู้ปกครองมีบทบาทอย่างยิ่งต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้นับทุกชนชั้นวรรณะในสังคมหรือในแคว้นนั้น ๆ ซึ่งต้องอยู่ภายใต้การปกครองของตนเองพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางหลักการทางการเมืองการปกครองเอาไว้แก่เจ้าลิจฉวี ซึ่งได้ปกครองแบบสามัคคีธรรม หรือสมาพันธ์รัฐ ซึ่งถือว่าการปกครองที่ถือค่อนข้างที่จะเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในยุคนั้น หลักธรรมการปกครองซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้มีชื่อว่า “อปริหานิยธรรม” แปลว่า ข้อปฏิบัติไม่เป็นที่ตั้งของความเสื่อม หรือข้อที่ประพฤติดีปฏิบัติ แล้วจะไม่นำไปสู่ความเสื่อมเรียกว่า ปฏิบัติแล้วจะสามารถรักษาความเจริญรุ่งเรืองเอาไว้ได้นั่นเอง ซึ่งมีทั้งหมด 7 ประการ ได้แก่ 1) มีการประชุมกันเสมอ และพร้อมเพรียง 2) การประชุมเป็นไปโดยสามัคคี เข้าประชุมพร้อมกัน เลิกประชุมพร้อมกัน ปฏิบัติกรณีะที่ควรทำโดยพร้อมกัน 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ควรบัญญัติ ไม่ทำลายข้อบัญญัติที่เหมาะสม ยึดถือปฏิบัติ ตามบัญญัติที่รับรองอยู่ 4) สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ผู้เก่าแก่ของบ้านเมือง และเชื่อฟังปฏิบัติตาม 5) ไม่ทำการข่มขืนน้ำใจ กุลสตรีโดยพลการ เชิดชูเกียรติศักดิ์ศรีของกุลสตรีให้สูงเด่น 6) สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ปุชนิยสถานทั้งภายในและภายนอกเมือง ไม่ทำลาย

การบริจาคบำรุงที่เป็นมาโดยธรรมแต่โบราณ 7) ถวายการคุ้มครองป้องกันด้วยดี ในพระอรหันต์ของชาวเมือง พร้อมด้วยใจ ปราศรณาทานที่ยังไม่ได้มา ขอได้โปรดมาเมืองข้าพเจ้าเถิด ส่วนท่านที่มาแล้วขอให้ท่าน อยู่เป็นผาสุกในเมืองนี้เถิด (สามารถ มั่งส้ง : 2564 : 1)

ด้วยเหตุดังกล่าว พระพุทธองค์ในฐานะที่ทรงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมก็ทรงปรารภนาให้สังคมที่พระองค์ทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่นั้น มีความสงบสุขเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่นเดียวกับบุคคลอื่นโดยทั่วไป แต่ว่าพระองค์ทรงแตกต่างจากบุคคลอื่นโดยทั่วไป ตรงที่ทรงเป็นพระศาสดาผู้ให้กำเนิด พระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่งก็คือทรงเป็นนักบวชหรือสมณะ ที่มีผู้คนมากมายในสังคมชมพูทวีปทุกคนชั้นวรรณะให้ความเคารพศรัทธา โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำทางด้านการเมืองการปกครอง จึงทรงแสดงหลักการของการปกครองไว้ เพื่อให้บุคคลต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในทางการเมืองการปกครองได้นำไปประพฤติปฏิบัติ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่บุคคลผู้นำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสงบสุขเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ด้วย เพราะฉะนั้นหลักการของการปกครองต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้นั้นมีหลักการอะไรบ้าง ช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้บุคคลผู้อยู่ภายใต้รูปแบบของการปกครองต่าง ๆ ในทางการเมืองการปกครองได้ดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายที่ถูกต้องดีงามตามหลักธรรมคำสอนของพระองค์มากยิ่งขึ้น

จากรูปแบบของการปกครองที่แคว้นหรือรัฐต่าง ๆ ในชมพูทวีปใช้อยู่กัน ต่างก็เป็นรูปแบบที่มีอยู่แต่เดิมก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้ เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้วเผยแผ่หลักธรรมคำสอนออกไปได้อย่างกว้างขวางเนื่องจากมีผู้คนศรัทธายอมรับนำหลักธรรมคำสอน ไปประพฤติปฏิบัติเป็นจำนวนมาก คนบางส่วนก็ขอออกบวชเป็นภิกษุติดตามพระพุทธองค์ไปด้วย จากจำนวนน้อยก็ค่อย ๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับเมื่อเกิดกรณีภิกษุบางรูปมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับความเป็นสมณะหรือกับความเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าพระองค์ จึงเริ่มทรงบัญญัติกำหนดกฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบแผน ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ออกมากฎเกณฑ์หรือระเบียบที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้นนั้นจึงเรียกว่า “วินัย” ซึ่งเป็นเครื่องมือสร้างความสงบสุขความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นแก่สาวกของพระองค์และการปกครองสาวกของพระพุทธองค์ก็ค่อย ๆ พัฒนาปรับปรุงมาตามลำดับจากต้นพุทธกาลซึ่งพระองค์ทรงเป็นศูนย์กลางของการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของเหล่าสาวกภายหลังพระองค์ก็ทรงมอบอำนาจการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ นั้นให้แก่เหล่าสาวกที่เรียกว่า “สงฆ์” มากขึ้นเรื่อยมาจนพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานและในที่สุดก็มาเป็นรูปแบบการปกครองเฉพาะ ที่ใช้กันในหมู่ภิกษุผู้เป็นสาวกของพระพุทธองค์จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นรูปแบบที่มักกล่าวอ้างกันว่าเป็นรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่เก่าแก่ เพราะฉะนั้นรูปแบบของการปกครองดังกล่าว

จะเป็นรูปแบบใด และมีหลักการอะไรบ้างที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้เพื่อนำมาใช้ในการปกครอง ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาวิจัยฉบับนี้โดยการวิเคราะห์จากการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับการปกครอง
2. เพื่อวิเคราะห์หลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
3. เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง หลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth Interview) แบบเจาะจงบุคคล ที่เกี่ยวข้องกับหลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ได้แก่ นักการเมือง นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ ผู้นำด้านการปกครองส่วนท้องถิ่นและนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 25 รูป/คน และการเสวนากลุ่ม (Focus Group) ได้แก่ นักการเมือง นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ ผู้นำด้านการปกครองท้องถิ่นและนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 10 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือในการสัมภาษณ์ (In-depth informal interview) ผ่านการตรวจสอบโดยที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์ โดยผู้เชี่ยวชาญ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
- ตอนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับหลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
- ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับหลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยนำเสนอผลงานการวิจัยตามลำดับขั้นตอนด้วยวิธีการบรรยายในรูปแบบเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์และเนื้อหา หลังจากนั้นก็ดำเนินการเรียบเรียงและนำเสนอการบูรณาการองค์ความรู้เกี่ยวกับ “หลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “หลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” พบว่า แนวคิด ทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับการปกครอง พบว่า การที่จะมองการปกครองของไทยในปัจจุบันเป็นระบอบอย่างไร ก็ต้องอาศัยมุมมองของผู้อ่านและวิสัยทัศน์ประสบการณ์ของแต่ละท่านตามแนวคิดทฤษฎี หลักการด้านคุณธรรมและจริยธรรม ก็คือ สิ่งที่ดีงามที่ควรยึดถือให้เป็นคุณสมบัติภายในและให้เป็นข้อปฏิบัติ เพื่อการประพฤติตน ในการดำเนินชีวิตของตนเองและดำเนินการปกครองผู้อื่น มีหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นต้น และการนำหลักการด้านคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองซึ่งปกครองด้วยรูปแบบราชาธิปไตย ปรากฏมากมายในพระไตรปิฎกมาใช้ในการปกครองก็มีความสำคัญ อาทิเช่น พระมหากษัตริย์หรือพระราชาก็เป็นผู้ปกครองมีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา ในฐานะพุทธบริษัทผู้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านปัจจัย 4 และการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน จึงทำให้มีธรรมะมากมาย ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ผู้ปกครองผู้เป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชเหล่านั้น และเรื่องเล่าหรือชาดกมากมายซึ่งพระพุทธเจ้าทรงนำมาเล่าประกอบการแสดงธรรมของพระองค์ ก็มีหลายเรื่องด้วยกันมีความเกี่ยวข้องกับผู้ปกครองผู้เป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราช หรือเกี่ยวข้องกับผู้ปกครองหรือผู้นำทางสังคมอื่น ๆ ซึ่งไม่ได้เป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราช ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครอง หรือผู้นำในสังคมมนุษย์หรือสังคมสัตว์ก็ตาม

หลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า แบ่งออกได้เป็น 3 หลัก ได้แก่ 1) หลักด้านการบริหารตน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ตนเองสามารถตรวจสอบตนเองได้ โดยการตรวจเรื่องความประพฤติทางกายวาจาและจิตใจ เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติหรือดำรงตนอยู่ในแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสมในฐานะที่ตนเป็นผู้ปกครอง กล่าวโดยสรุปก็คือสามารถครองตนได้ เมื่อครองตนได้ก็สามารถบริหารคนอื่นได้ 2) หลักด้านการบริหารคน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจให้ผู้ถูกปกครองมีความจงรักภักดี และพร้อมที่จะทุ่มเทแรงกายแรงใจทำงานต่าง ๆ ให้แก่ผู้ปกครองได้เต็มกำลังความสามารถ กล่าวโดยสรุปก็คือ สามารถครองคนได้ และ 3) หลักการบริหารงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปโดยราบรื่น ปราศจากปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ หรือมีปัญหาหรืออุปสรรคน้อยที่สุด โดยวิธีการที่ถูกต้องชอบธรรม และผลอันเกิดจากการประสบความสำเร็จในการดำเนินงานก็เป็นทั้งพึงพอใจของทุกฝ่าย กล่าวโดยสรุปก็คือสามารถครองงานได้ เมื่อพระมหากษัตริย์หรือพระราช ผู้ปกครองตามรูปแบบราชาธิปไตยบริหารงานได้ดีก็จะประสบความสำเร็จ

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง หลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้วิจัยนำประเด็นสำคัญ และนำเสนออภิปรายผลได้ดังนี้

แนวคิด ทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับการปกครอง พบว่า การที่จะมองการปกครองของไทยในปัจจุบันเป็นระบบอย่างไร ก็ต้องอาศัยมุมมองของผู้อ่านและวิสัยทัศน์ประสบการณ์ของแต่ละท่าน ตามแนวคิดทฤษฎี หลักการด้านคุณธรรมและจริยธรรมก็คือสิ่งที่ตั้งงามที่ควรยึดถือให้เป็นคุณสมบัติภายในใจและให้เป็นข้อปฏิบัติ เพื่อการประพฤติตน ในการดำเนินชีวิตของตนเองและดำเนินการปกครองผู้อื่น มีหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นต้น และการนำหลักการด้านคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองซึ่งปกครองด้วยรูปแบบราชาธิปไตยปรากฏมากมายในพระไตรปิฎกมาใช้ในการปกครองก็มีความสำคัญ อาทิเช่น พระมหากษัตริย์หรือพระราชาซึ่งเป็นผู้ปกครองมีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา ในฐานะพุทธบริษัทผู้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านปัจจัย 4 และการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน จึงทำให้มี ธรรมะมากมายซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ผู้ปกครองผู้เป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชาเหล่านั้น และเรื่องเล่าหรือชาดกมากมายซึ่งพระพุทธเจ้าทรงนำมาเล่าประกอบการแสดงธรรมของพระองค์ ก็มีหลายเรื่องด้วยกันมีความเกี่ยวข้องกับผู้ปกครองผู้เป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชา หรือเกี่ยวข้องกับผู้ปกครองหรือนำทางสังคมอื่น ๆ ซึ่งไม่ได้เป็นพระมหากษัตริย์หรือพระราชา ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครอง หรือผู้นำในสังคมมนุษย์หรือสังคมสัตว์ก็ตาม มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ นรี ภวาทานันท์ (2562 : 30-31) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเมืองการปกครองในแนวพุทธศาสนา : ศึกษาจากนักคิดและพระไตรปิฎก” ได้กล่าวถึงรูปแบบการปกครองในพุทธกาลว่ามี 2 ระบบ ได้แก่ 1) ราชาธิปไตย หรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งสิทธิขาดอำนาจปกครองขึ้นอยู่กับผู้ปกครองรัฐแต่เพียงผู้เดียว 2) สมาพันธรัฐ คือ หลาย ๆ รัฐมารวมกัน พระราชามีได้มีสิทธิขาดแต่เพียงพระองค์เดียว บางทีเรียกระบบนี้ว่าสามัคคีธรรม สำหรับหลักในการปกครอง พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้ การปกครองแบบสาธารณรัฐให้ใช้หลักอภิปรายธรรม และสำหรับแบบราชาธิปไตย ให้ใช้หลัก ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิสูตร เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ

หลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า หลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 หลัก ได้แก่ 1) หลักด้านการบริหารตน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ตนเองสามารถตรวจสอบตนเองได้ โดยการตรวจเรื่องความประพฤติทางกายวาจาและจิตใจ เพื่อจะได้ประพฤติ ปฏิบัติหรือดำรงตนอยู่ในแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสมในฐานะที่ตนเป็นผู้ปกครอง กล่าวโดยสรุปก็คือสามารถครองตนได้ เมื่อครองตนได้ก็สามารถบริหารคนอื่น

ได้ 2) หลักด้านการบริหารคน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจให้ผู้ถูกปกครองมีความจงรักภักดีและพร้อมที่จะทุ่มเทแรงกายแรงใจทำงานต่าง ๆ ให้แก่ผู้ปกครองได้เต็มกำลังความสามารถ กล่าวโดยสรุปก็คือ สามารถครองคนได้ และ 3) หลักการบริหารงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปโดยราบรื่น ปราศจากปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ หรือมีปัญหาหรืออุปสรรคน้อยที่สุด โดยวิธีการที่ถูกต้องชอบธรรม และผลอันเกิดจากการประสบความสำเร็จในการดำเนินงานก็เป็นที่ยังพอใจของทุกฝ่าย กล่าวโดยสรุปก็คือสามารถครองงานได้ เมื่อพระมหากษัตริย์หรือพระราชผู้ปกครองตามรูปแบบราชาธิปไตยบริหารงานได้ดีก็จะประสบความสำเร็จ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และ พระบุญเพ็ง ผิวผ่อง (2565 : 15) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองตามหลักธรรมของพุทธศาสตร์” ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมปกครองตามแนวพุทธศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ 1) หลักพรหมวิหารธรรม : หลักคุณธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นผู้ประเสริฐคำว่า “พรหมวิหาร” กล่าวคือ ธรรมอันเป็นที่อยู่ของพรหม การยึดถือธรรมดังกล่าวจะทำให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข 2) หลักทศพิธราชธรรม 10 : จริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ 3) หลักสัปปุริสธรรม 7 : ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติของความเป็นคนที่สมบูรณ์ 4) หลักอภิธานิยธรรม 7 : ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะฝ่ายเดียว เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวมก่อเกิดเป็นความสามัคคีของหมู่คณะ

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

จากการศึกษาเรื่องหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ทั้งจากแนวคิด ทฤษฎี ตำรา การสัมภาษณ์ การเสวนาของผู้ทรงความรู้แล้วนั้น สามารถทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “หลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” เรียกว่า APPE Model ดังนี้

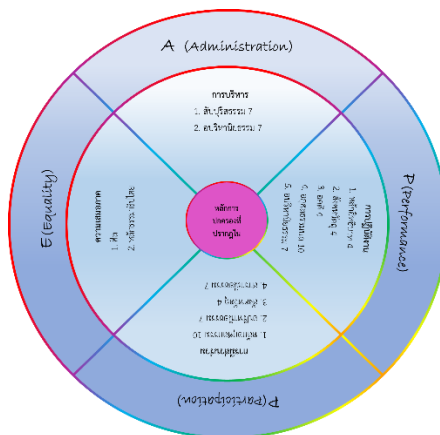
A (Administration) การบริหาร คือ บริหารงานที่ดีควรมีการคำนึงถึง ความมีส่วนร่วม การบริหารที่ยึดหลักบริหารครบวงจร บริหารตน บริหารคน บริหารงาน ประสาน 10 พิชิตความสำเร็จ และมีคุณธรรมในการบริหาร ควรมีการนำ สัปปุริสธรรม 7 อภิธานิยธรรม 7 ธรรมบาล เป็นต้น เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการปกครองให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

P (Performance) การปฏิบัติงาน คือ การปฏิบัติงานที่ดีต้องมีความซื่อสัตย์ พร้อมที่จะเรียนรู้ อดทนอดกลั้น และต้องมีการนำเอาหลักอหิมา 4 สังคหวัตถุ 4 อคติ 4 อกุศลธรรมบด 10

อธิปไตย 7 และศีล 5 มาใช้เพื่อให้การปฏิบัติงาน เพื่อก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข

P (Participation) การมีส่วนร่วม คือ บุคคลทั้งหลายควรมีอิสระในการปฏิบัติงาน สามารถแสดงความคิดเห็น และเลือกสิ่งที่ดีต่อคุณภาพชีวิตของตนเองได้ การนำอภิสถาปนา 10 อภิธานียธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 สาราณียธรรม 7 พรหมวิหาร 4 เป็นต้น เพื่อใช้เป็นหลักยึดเหนี่ยวและปฏิบัติตามทำให้ผู้นำและผู้ตามได้มีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน

E (Equality) ความเสมอภาค คือ มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกันในเรื่องของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย บุคคลที่มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน ความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน มีทิฐิเสมอกัน มีทัศนคติ ภายในทิศทางเดียวกัน ก็จะทำให้อยู่ร่วมกันได้ง่ายยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความเสมอภาคนั้น ต้องเปิดโอกาสให้ทุกคน ได้รับความเท่าเทียมกัน เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างไม่กีดกัน ไม่ว่าจะเป็นเพศใด ศาสนาใด และสถานะใด โดยการนำหลักธรรมาธิปไตย หลักธรรมาธิปไตย อภิธานียธรรม 7 (ในส่วนข้อ 5 และ 7) และหลักสังคหวัตถุ มาใช้ในการปกครองอย่างทั่วถึง

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย
หลักการปกครองที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

เอกสารอ้างอิง

- จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และ พระบุญเพ็ง ผิวผ่อง. (2565). การปกครองตามหลักธรรมของพุทธศาสตร์. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 2 (2),15.
- นรี ภวาทานันท์. (2562). การเมืองการปกครองในแนวพุทธศาสนา : ศึกษาจากนักคิดและพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นำโชค อุ่นเวียง. (12 ตุลาคม 2563). สังคมชมพูทวีป. ค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2567. จาก <https://www.truelookpanya.com/lite/knowledge/view/34757>.
- สามารถ มั่งส้ง. (22 พฤศจิกายน 2564). อปทานิยธรรม 7 : หลักการปกครอง. ค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2567 จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9640000115674>
- อวยพรชัย สิทธิวงศ์. (24 มิถุนายน 2555). สังคมชมพูทวีป. ค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2567 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/265883>.

